

Posudek oponenta disertační práce mgr. et mgr. Kláry ANDRESOVÉ
“Šíření vojenské teorie v raném novověku. Vojenské příručky šířené ve střední Evropě v letech 1550–1650”
předkládané v roce 2023 na Ústavu informačních studií a knihovnictví FF UK

I. Stručná charakteristika práce

Teorii (i řadu praktických otázek) vojenského „řemesla“ raného novověku můžeme poznat nejlépe skrze dobovou literaturu. A tou jsou především vojenské příručky. Tento literární žánr, autorkou precizně definovaný, je ústředním tématem předložené práce. Vojenské příručky vznikaly na základě dobových předpisů, instrukcí i soudobé vojenské praxe. Autorka přesvědčivě dokazuje, že jsou nejen odrazem dobového vojenského myšlení, ale právě i zcela konkrétních změn v soudobém vojenství. Navíc měly na válečnickou praxi i značný vliv. S oporou v současné (především zahraniční) literatuře z oboru kulturních dějin vojenství a new military history zkoumá autorka vojenské příručky ze všech možných (nicméně vždy relevantních) úhlů pohledu (obsah a forma, hledisko druhy vojska, produkce v jednotlivých zemích střední Evropy, ilustrace a jejich funkce, původci této literatury, proměny žánru v čase). Práce se dělí na analytickou část, jejímž jádrem je sedmá kapitola, která stanovuje typologii vojenských příruček (traktáty o vojenství, vojenská matematika, dělostřelectví, pevnostní stavitelství, vojenská správa, ars militaris), a na katalogovou část s bibliografickým popisem celkem 227 položek, jež je zpracována s mimořádnou akribií a jejíž využitelnost pro další bádání bude nesmírná.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Disertační práce mgr. et mgr. Kláry Andresové je velmi významným příspěvkem jak k militárním dějinám, tak i dějinám knižní kultury. Je završením řady přípravných studií autorky, v nichž sbírala metodologické zkušenosti a materiál k předložené syntéze. Výsledkem je promyšlená struktura, výstižné teze, jež si autorka předsevzala ověřit, i jasně stanovené cíle, jež svědčí o bezpečné orientaci v tématu. Předložená syntéza není ale ani zdaleka jen souhrnem předchozích dílčích prací. Ohromné množství nashromážděných pramenů zvládá Andresová s přehledem a v širokém interdisciplinárním rozpětí. Disertační práce tak představuje novou kvalitu nejen jako účelně uspořádaný souhrn materiálu, ale především jako pronikavě novátorský text obsahující řadu objevných a nosných tezí.

1. Struktura argumentace.

V této části svého posudku bych si dovilil trochu obšírnější zastavení u jednotlivých částí práce. Přitom se pokusím ocenit některé dílčí aspekty, které by mohly být nezaslouženě přehlédnuty. Zároveň se dopustím několika kritických poznámek, případně poukážu na některé nevyužití možnosti. Vesměs ale přitom půjde o komentáře a námítky okrajové povahy, měřeno celkovou úrovní práce.

Práce vychází z konceptu kulturních dějin vojenství, které Andresová chápe jako podobor new military history. Toto zarámování je metodologicky velmi příhodné a autorka navíc obohacuje tento koncept o velmi plodné propojení s dějinami knižní kultury v nejširším slova smyslu.

Vojenské příručky jsou podrobeny doslova křížovému výslechu. Tím vycházejí v jednotlivcích kapitolách najevo i některé nečekané aspekty tohoto žánru (třeba brzký odklon od latiny jako mezinárodního jazyka). Nevýhodou je občas opakování některých postřehů (o autorství pana Raymonda de Rouer Fourquevaux se dočteme celkem na pěti místech, heslo v katalogu nepočítaje), ale v zásadě je rozestavení nejrůznějších zrcadel okolo hlavního tématu na prospěch věci.

Autorka suverénně pracuje s jinojazyčnými texty (dobovými i moderními) a je znát, že nejde o pouhé shromažďování titulů. Za velmi důležité považují vnímání polských badatelských výsledků (ovšem i dobových příruček), u českých badatelů zdaleka neběžné. A ukázalo se to užitečné i proto, že poslé vojensství a tím i polská produkce byly v lecčem velmi svébytné a „západním“ vojenským příručkám se tak dostává možnosti velmi pozoruhodného srovnání.

Bezpečné zázemí autorky v problematice knižní kultury se pozitivně projevuje i v tom, že do svých úvah zahrnuje také rukopisnou produkci (i když ta samozřejmě nemůže být součástí katalogu), nebo například v tom, že reflektuje význam knižního obchodu a zejména frankfurtských veletrhů (zajímavé by bylo srovnat, jak si žánr vojenských příruček vedl na trzích v Lyonu).

Pokud jde o časové vymezení (1550–1650), práce se bohužel s některými významnými fenomény míjí (reglementy pro stálé armády, plný rozvoj šlechtických akademií v druhé půli 17. století). To ale není chyba autorky, dodržet časový rámec je nutností. K počátkům rytířských akademií se autorka vyjadřuje, ale nezmiňuje přitom zakladatelskou práci Norberta Conradse (*Die Ritterakademien*, 1982). Program šlechtických akademií byl s ohledem na vojenskou výuku velmi pozoruhodný a zahrnoval i praktická cvičení (*Accademia Reale* v Turíně)

Důležitá je i podkapitola, kde autorka jasně vymezuje, co vojenské příručky nejsou. Její disciplína je v tomto příkladná a práce se vskutku tematicky neroztéká. Jedním z těch opominutých oborů je válečné právo a osobně je mi líto, aže tím pádem nedošlo ani diskusi o válečné kořisti, která se rozběhla v souvislosti s 30-letou válkou. Nicméně to plně respektuji.

Mimořádně důležitá je kapitola o pevnostní architektuře. Ta opět souvisí se vzděláváním (výchova vojenských inženýrů) a také kavalírskými cestami (prohlídky pevností). Dodávám, že část této produkce se prolínala i s civilní architekturou (Faulhaber, Furttenbach).

K vojenské správě by bylo možné doplnit i to, jak správa vojenských věcí v Habsburské monarchii vypadala z hlediska dějin státní správy (viz Winkelbauer – Hochedlinger (ed.), *Die Verwaltungsgeschichte der Habsburgermonarchie in der Frühen Neuzeit*, 2019), kde je podrobná kapitola od Michela Hochedlingera.

Vymezení Střední Evropy je vždy a všude arbitrární záležitostí. Jádrem byla nesporně Říše. K tomu rovněž nesporně Uhry (dnešní Slovinsko k nim ovšem nepatřilo) a Polsko (v tomto případě bych ale počítal k SE jen korunní země. Problematické je ale rozdělovat tiskařskou produkci prizmatem současných státních celků (problém 9. kapitoly). Hovořit v 16./17. století o Ukrajině či východní Francii vyznívá nešťastně. Velmi bych se přimlouval za rozšíření střední Evropy o severní Itálii (důvodů je mnoho: důstojníci italského původu v císařské armádě, role italštiny u dvora a v Habsburské monarchii vůbec, role italských stavitelů pevností atd.)

V této souvislosti bych uvítal více uvědomění o kulturně politickém kontextu. Chybí například vysvětlení, proč byl důležitý jako místo vydávání vojenských příruček Montbéliard. Toto malé území bylo totiž v té době pod vládou württemberské dynastie. Společně se Štrasburkem pak hrál evidentně určitou zprostředkující roli (překlady z francouzštiny) – o tom ovšem Andresová píše. Dalším příkladem může být osoba Bartoloměje Paprockého. Proč je „žánrový rozdíl“ v jeho produkci polské a v tom, co psal po emigraci do českých zemí. Proč musel

emigrovat. Kulturně politický kontext naopak nechybí, když autorka hovoří například o Gdaňsku.

Za vynikající analýzu považuji kapitolu o vojenských příručkách v českých zemích. Takovým bonbónkem je například „nález“ jedné kapitoly postřeh o zařazení kapitoly z Lochnerových *Schlachtordnungen* ve Veleslavínově *Politia historica*, mimochodem jednom z nejrozšířenějších spisů v před- i pobělohorských pražských měšťanských knihovnách.

Trochu nešťastné je vnímání „Německa“ (ve skutečnosti Říše) jako jednoho celku. Odrazilo se nějak konfesijní rozdělení i v produkci vojenské literatury? A k převaze němčiny: nešlo jen o srozumitelnost, němčina prostě fungovala jako lingua franca nejen v císařské a dalších říšských armádách, ale třeba i u Švédů. Neomezovala se tedy jen na střední Evropu strictu senso.

Zajímavé jsou postřehy k jazykové struktuře vojenských příruček a k překladovosti. Šlo tu o svého druhu kulturní transfer.

Konečně oceňuji velmi zevrubnou kapitolu k ilustracím ve vojenských příručkách. V poslední době se i v zaharničnic literatuře věnuje více pozornosti zejména frontispisů (konference ve Wolfenbüttelu 2019). Andresová tady vystihla jedno velmi zajímavé téma.

2. Formální úroveň práce

Práce je na vysoké úrovni z hlediska formálního i jazykového. Nenalezl jsem v ní žádné formální chyby ani jazykové prohřešky. Obdivuhodná je i preciznost v citacích, například u polské literatury s pečlivým dodržением polské ortografie. Celková jazyková kultura práce je vynikající. Jen jediná jazyková poznámka: pro č psát *landsknecht*, když v literatuře je zcela běžná počeštěná podoba *lancknecht*?

3. Práce s prameny či s materiálem

Autorka pracuje výhradně s dobovými prameny, tedy se starými tisky, konkrétně vojenskými příručkami (tak jak si tento žánr vymezila) i s další dobovou literaturou, důležitou pro pochopení širšího kontextu. Přitom se suverénně orientuje v zahraniční literatuře německé, anglické, francouzské i polské.

4. Vlastní přínos

Práce je jednoznačně inovativní ve všech svých aspektech.

III. Dotazy k obhajobě

- 1. Nebylo by užitečné rozšířit vymezení střední Evropy ještě o severní Itálii, resp. tisky tam vydané? Sama uvádíte, že například ve fondu knihovny VHÚ byla italština s odstupem druhým nejvíce zastoupeným jazykem. A že byla v dobových armádách i jazykem prakticky užívaným, o tom svědčí například fakt, že se z ní tolik nepřekládalo jako z francouzštiny. Nebylo to ve střední Evropě potřeba.**
- 2. Otázka vojenského vzdělávání té doby (pázečí školy, počátky rytířských akademií) je předmětem vaší studie, která je žel zatím v tisku. Můžete stručně přiblížit své**

hlavní závěry k této problematice? Jak byly vojenské příručky v této oblasti využívány?

- 3. Za slabší místo vaší práce považuji nedostatečné přihlídnutí ke kulturnímu a politickému kontextu některých míst a zemí, v nichž byly vojenské příručky vydávány. V čem bylo například specifikum Švýcarska v tomto ohledu? A bylo vůbec nějaké?**

IV. Závěr

Ve svém hodnocení odkazuji na odstavec II., v němž jsem shrnul vše podstatné. Zde bych snad jen dodal, že práce bez problémů obstojí i v mezinárodním srovnání a doporučoval bych její vydání v němčině nebo angličtině.

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako prospěla.

V Kožlanech 18. 8. 2023

Doc. PhDr. Zdeněk Hojda, CSc.